Mr. sc. Dubravko Radošević
Savjetnik Predsjednika Republike Hrvatske za gospodarstvo

RIFIN d.o.o.
Pantovčak 192a
Zagreb

RECENZIJA
KNJIGE DRA. GUSTE SANTINIJA
„ILUZIJA I STVARNOST HRVATSKOG GOSPODARSTVA“

Rukopis knjige dra. Guste Santinija „Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva“, predan u rujnu 2007. godine, oko 250 gusto pisanih stranica, sadrži (uz predgovor) sveukupno šest poglavlja, sa sedmim poglavljem, relativno opširnijim, u kojem su dati prilozi, važni za razumijevanje stručnih zalaganja autora za osmišljavanjem hrvatskog modela razvoja i tranzicije ekonomije, te sa popisom korištene literature i indeksima autora i pojmova.

Sadržaj rukopisa odnosi se na ključne probleme ekonomskog razvoja Hrvatske: odnos gospodarskog sustava i ekonomske politike; analizu financijskog sustava, kao ključnog elementa nacionalnog gospodarskog sustava; učinke ekonomske politike u proteklih dvanaest godina; te zaključna razmatranja, u kojima se daju prijedlozi za vođenje nove ekonomske, odnosno razvojne politike Hrvatske. Inače, autor se nalazi na pozicijama post-Keynzijanske ekonomske škole, budući da se zalaže za definiranje zaposlenosti i proizvodnje, kao ključnih ciljeva razvojne politike, a ne za to da se kao ciljevi odrede tečaj i stabilnost cijena.

Radi cjelovitog uvida u autorovu konzistentnost u zastupanju stavova oko najvažnijih pitanja razvoja Hrvatske, odnosno u aktualnost prosudbi autora, koje su nastale u vrijeme početaka hrvatske tranzicije, autor je u ovoj knjizi objavio i svoje ranije radove. To se odnosi na privatizaciju i razvoj financijskog sistema, odnosno potrebu korištenja vlastitog monetarnog suvereniteta u uvjetima globalizacije.

Posebno vrijedan doprinos hrvatskoj ekonomskoj znanosti, prema mojem mišljenju, nalazi se u uvrštenju nekih segmenata ekonomskog sustava i ekonomske politike, koji su bili relativno zanemareni kod drugih hrvatskih ekonomista. Ovdje želim istaknuti izvrsnu analizu učinaka ekonomske politike u proteklih dvanaest godina; odnos kamatne i profitne stope, kao ključnog segmenta gospodarskog sustava; te elemente za reformu poreznog sustava, u čemu je originalni doprinos autora u uvođenju u analizu podjelu poreza temeljenu na vremenu.

Ključni dio ove knjige, predstavlja četvrti dio, u kojem se opširnije analiziraju učinci hrvatske gospodarske politike u zadnjih dvanaest godina. Dr. Santini pravilno zaključuje da su vanjske neravnoteže – trgovinski deficit, deficit tekućeg dijela bilance plaćanja i stalno rastuće inozemno zaduživanje - glavni sintetički indikatori makroekonomskih neravnoteža hrvatskog gospodarstva. Osobna potrošnja raste po stopi većoj od domaćeg društvenog proizvoda i manjoj u odnosu na raspoloživi društveni proizvod. Upravo odnos stopa rasta osobne potrošnje i domaćeg društvenog proizvoda indikator je održivosti ekonomske politike. Autor ukazuje na krajnje implikacije ovakve situacije, kakva prevladava u Hrvatskoj. Naime, kad postoji nemogućnost, iz bilo kojeg razloga, generiranja platnobilančnog deficita, trošak servisiranja inozemnog duga mora biti „amortiziran“ smanjenjem nekog ili svih oblika finalne potrošnje, a dio se, kao što pokazuju iskustva drugih zemlaja, „amortizira“ sporijim rastom osobne potrošnje. U protivnom, cijenu „plaćaju“ investicije, posebno u kratkom roku, što umanjuje, u slijedećem koraku, stopu ekonomskog rasta. U analizi monetarne politike, dr. Santini ispravno konstatira kako nije moguće razumjeti linearni pristup obveznoj rezervi (na depozite poslovnih banaka), dok se visoki stupanj sterilizacije može općenito pravdati zbog veće ponude deviza. Ovdje se slažemo sa ocjenom autora da iznos obvezne rezerve povećava kamatne stope. U osnovi, visoki stupanj tzv. „financijske represije“, izražen kroz visoke stope obvezne rezerve banaka kod HNB, utječe na niže stope ekonomskog rasta. Brojne empiričke studije inozemnih ekonomista (u Hrvatskoj još uvijek nema takve empiričke analize, na čemu bi trebalo nastaviti istraživanja) pokazuju inverznu povezanost „financijske represije“ i ekonomskog rasta. Autor je u ovom djelu dao naznake takve povezanosti. Vrlo je korisna i analiza procesa „istiskivanja“ privrede sa financijskog tržišta, zbog zaduživanja države u zemlji, umjesto zaduživanja u inozemstvu. Izuzetno je važan pristup dra. Santinija strukturi poreznih prihoda. Naime, u knjizi se konstatira kako je hrvatski porezni sustav temeljen na potrošnim porezima, pa privredna aktivnost ima manji utjecaj na porezne prihode, nego što je to slučaj u razvijenim zemljama. Naime, deficit robne razmjene znači uvoz novostvorene vrijednosti, pa oporezivanje potrošnje bitno amortizira izostanak izravnih poreza. Tomu valja pridodati i naplatu poreza od strane države temeljem fakturirane, a ne naplaćene realizacije. Upravo je indikativna i upozoravajuća konstatacija autora da je proračun u izravnoj vezi sa tečajem kune, odnosno saldom platne bilance: što je deficit robne razmjene veći, to su i porezni prihodi veći. I vice versa, smanjenje deficita platne bilance znači smanjenje poreznih prihoda. Ovdje se sasvim jasno pokazuje interna nekonzistentnost i srednjoročna neodrživost postojeće razvojne politike i vidljiva su njezina ograničenja na dulji rok. U ovom dijelu analize, ukazuje se na nedovoljnu izvoznu orijentaciju hrvatske privrede, te na smanjivanje njezine međunarodne konkurentnosti, u uvjetima apreciranosti deviznog tečaja hrvatske valute, koja povećava sklonost uvozu i putem uvoza povećava raspoloživi društveni proizvod. Uz zabrinjavajući porast inozemnog zaduživanja Hrvatske, u analizi se postulira sasvim nedvojbena orijentacija na novi razvojni model, koji se temelji na izvozu, kao glavnoj komponenti ekonomskog rasta, tzv. „export – led growth“. Stope ekonomskog rasta morale bi biti vrlo visoke, kako bi se zadržala mogućnost servisiranja inozemnih obaveza Hrvatske, posebice kreditnih obveza prema inozemnim vjerovnicima. Autor je, zbog toga, ekonomsko stanje zemlje proglasio „alarmantnim“, ne samo obzirom na visinu inozemnog duga, koja je viša nego zabrinjavajuća; već zbog cijene servisiranja stvorenih obevza prema inozemstvu izraženih u stopama rsta bruto domaćeg proizvoda (što je sve adekvatno kvantificirano, u ovoj analizi). Naposljetku, autor polazi od šire definicije makroekonomske stabilnosti, odnosno od šire definicije ciljeva razvoja, pa konstatira da činjenica da je tek 2004. godine ostvaren bruto domaći proizvod iz 1990. godine, jasno ukazuje

da stabilnost cijena i tečaja nisu dobro odabrani ciljevi.

U zaključnim razmatranjima, autor prezentira sintezu prethodnih poglavlja istraživanja i sugerira okvir za novu razvojnu politiku Hrvatske. Ukratko, konstatira se kako je Hrvatska, kao što je analiza pokazala, sasvim nepotrebno i štetno prihvatila kao cilj fiksni tečaj kune u odnosu na marku/euro kao dugoročno rješenje. Dr. Santini smatra da je antiinflacijski program, nakon faze dezinflacije korištenjem deviznog tečaja kao nominalnog sidra, trebao biti pretočen u stabilizacijski, pa – u trećoj fazi - razvojni program. Ključna poruka ova knjige bila bi sadržana, prema mojem mišljenju, u završnoj rečenici zaključnih razmatranja: „Prema tome, rješenje deficita tekućeg računa platne bilance znači da hrvatska vlast mora provoditi takvu ekonomsku politiku koja će destimulirati stvaranje deficita. Drugim riječima, država mora poduzeti mjere koje će stimulirati štednju, a ne potrošnju."

U sedmom dijelu knjige, autor prezentira osnove reforme poreznog sustava, što je posebice važno u koncipiranju nove razvojne politike Hrvatske, koja bi – uz usvajanje nove razvojne paradigme – trebala koristiti drugačiju kombinaciju fiskalne i monetarne politike (tzv. „policy mix").

Autor je knjigu završio opširnim aneksom, u kojem su priloženi ranije objavljeni radovi, kako bi se pokazala dosljednost u promišljanjima razvojnih problema Hrvatske.

Ovdje se može reći kako bi bilo poželjno da se istraživanje nastavi – nakon objavljivanja ovog rada – u pravcu detaljnije analize porezne reforme u Hrvatskoj, u uvjetima fiksnog tečajnog režima, za kakvog se opredijelila središnja hrvatska banka, a koja bi bila u funkciji poticanja izvoza, korištenjem fiskalne politike, koja bi imala efekte slične devalvaciji tečaja, u uvjetima fleksibilnijeg tečajnog režima. Drugi poželjni pravac istraživanja, nakon izvrsne analize odnosa neto profitne stope i kamatne stope, mogao bi biti u pravcu detaljnijeg elaboriranja tzv. „mikroekonomskih reformi", tzv. restrukturiranja realnog sektora gospodarstva, odnosno analiza tzv. „strukturalnih reformi", koje bi dovele do viših stopa rasta ekonomije. Naravno, to je vrlo zahtjevan posao, u kojeg bi se – osim autora – mogla uključiti šira skupina hrvatskih ekonomista, koji su razvojno orijentirani.

Naposljetku, predloženi rukopis za objavljivanje logično je strukturiran. Svaka tema posebno je obrazložena, a međusobno su povezane. Ovo djelo predstavlja originalan doprinos razvitku hrvatske razvojne ekonomike. To je posebno važno u aktualnim uvjetima krize postojećeg razvojnog modela Hrvatske, koji se mora rekonceptualizirati na novim osnovama, na temelju tzv. „post – washingtonskog konsenzusa".

Zato bi objavljivanje ovog rada bilo izuzetno korisno za one koji odlučuju ili će odlučivati o hrvatskoj politici razvoja, ali i za ekonomske stručnjake iz akademske zajednice, te studente diplomskih i postdiplomskih ekonomskih studija u Hrvatskoj. Zbog toga predlažem da se ovaj rad objavi, kao i da nadležne institucije njegovo objavljivanje financijski potpomognu.